

Lilit, Adams första kvinna, Eva var den tredje

Genesis' skapelseberättelser och det första Exodus

Edens lustgård. Konstnär okänd, från 1800-talet.

Om någon skulle ställa mig den osannolika frågan vem var Adams första kvinna skulle jag idag ha svarat Lilit. Men alla vet att det var Eva och så skulle jag också ha svarat för alldeles nyligen. Ny kunskap råkar man snappa upp, och mer kan man ta reda på. Man kunde med rätta fråga sig: vem skulle bry sig om dessa gamla myter och sagor? Inte jag heller om det just inte var att över halva världens befolkning har vuxit upp och format sina uppfattningar efter Gamla Testamentets världsbild och rättsmedvetande. Lilitmyten kan ge inspiration till vidare tankar i försök att förstå människans ursprung. Särskilt den jungianska psykologin har hämtat nya arketyperiska symboler från Lilit och Evas liv och öde. Även feminister vidgar sina analyser om patriarkatets på- och inverkan på våra liv och tänkandet genom att studera ”kvinnan” som ansvarig till mänsklighetens eviga straff och våda. Det är som om Lilit skulle framträda i ett helt nytt ljus efter tusentals års mörker.

Så här gick skapelsen till enligt myten:

*”Och Gud sade: Låt oss göra människor till vår avbild, till att vara oss lika; [...]”¹
Och Gud skapade människan till sin avbild, till Guds avbild skapade han henne, till man och kvinna skapade han dem.”² (1 Mos. 1:26–27)*

Som alla vet skapades Adam ensam enligt det andra kapitlet och att Eva skapades efteråt av Adams revben för att hålla Adam sällskap och vara honom till hjälp ”sådan som honom höves”. Som stöd till uppfattningen att mannen och kvinnan i första kapitlet skapades samtidigt finner man i pluralisformen ”dem” (ovan). När mannen skapades ensam i det andra kapitlet skrivs ut också singularisformen ”henne” (för ”människa”): ”Och Herren Gud danade människan av stoft från jorden och inbläste livsande i hennes näsa, och så blev människan en levande varelse.” (1 Mos. 2:7)

¹ Observera att hebreiskan inte har någon pluralis majestatis.

² Enl. judisk datering skedde skapelseakten 3761 f.Kr. Tora (de fem Moseböckerna) uppskattas vara nedtecknad ca 1400 f.Kr.

Jämsides med Tora finns inom judendomen tillgång till flera andliga och mer filosofiskt resonerande skrifter såsom Kabbala och Talmud. Den första rabbiniska diskussionen om Lilit som Adams första fru fördes först på 800-talet och senare i den kabbalistiska boken Zohar³, som skrevs i Spanien på 1100-talet. Redan sumererna för över 4000 år sen kände till myten om Lilits⁴ existens. Hon figurerar i Gilgamesh eposet i form av en orm som stal från Gilgamesh växten som skulle ha gett honom evig ungdom och odödlighet. Gamla Testamentet nämner endast en gång Lilit i Jesaja 34:14: ”Schakaler bo där tillsammans med andra ökendjur; och gastar ropa där till varandra; ja, där kan Lilit få ro, där kan hon finna en vilostad.” Lilit hade alltså inget bra rykte om sig. Särskilt Zohartexterna beskriver henne ondskefull och demonisk. Bedöm själv:

Adam och Lilit

Inte långt efter att Gud hade skapat mannen och kvinnan och givit dem alla paradiset frukter och frön att leva av och fröjdas i Edens lustgård, började dessa två att träta med varandra. De hade fått lov att härska över alla djuren på marken. Då såg mannen att det var gott att härska och ville också börja härska över sin kvinna. Men kvinnan kände sig jämbördig och för balansens skull satte hon sig emot mannens ökande krav på hennes underkastelse. Kvinnan, Lilit, tyckte att också hon kunde få ligga ovanpå mannen, Adam, när de hade samlag och uppfylla Guds välsignelse att föröka sig och uppfylla jorden.

Det gick inte Adam med på, och då var storgrälet på gång. Lilit insisterade – att Gud skapat dem av samma skrot och korn, av jord, till man och kvinna. Med vilken rätt skulle Adam hävda en ensamrätt till något? Då vände sig Adam till Gud och klagade över Lilits beteende mot honom. Men då fick Lilit nog och bestämde sig för att lämna Adam. Hon uttalade en magisk tabuformel, Guds hemliga namn, och flög iväg. Myten berättar att hon landade någonstans vid Röda havet och bosatte sig där i en grotta.

Lilit. John Collier (1892).

Adam ville ha tillbaka sin kvinna och han bad Gud att hämta henne. Gud skickade iväg tre av sina änglar Senoy, Sansenoy och Semangelof. Lilit vägrade bestämt att återvända till den stroppiga mannen och änglarna tyckte att det var i sin ordning men bara på ett villkor: att hon som straff för olydnad skulle döda 100 av sina kommande barn varje dag. Hellre det än att

³ Sångaren Madonna har anslutit sig till Kabbalamystiken.

⁴ Namnet Lilit kommer från sumeriska ordet ”lilitu” som betyder ”vindande” eller demon.

återkomma till underdånighet, ansåg Lilit. Men hon kontrade med att hon också skulle döda framtida människobarn, pojkar upp till 8 dagar gamla och flickor upp till 12 dagar. Lilit hade trots allt känslor för bebisar och tillade därför att om barnen bar en amulett med änglarnas namn på skulle hon låta dem leva. Sedan dess används amuletter på barnen.⁵

Lilit svor inför änglarna att hon även skulle attackera ensamma män i sömnen och stjäla deras spermie för att föda flera barn att dräpa. Därför har det också tillverkats amuletter i Mellanöstern med text ”Lilit gå bort!”

Lilit hittade snart en man, en bildskön demon Samuel, och trots att han inte var människa blev han en jämbördig partner till Lilit som var en underskön kvinna. Hon lär ha haft ymnigt rosenrött eller svart hår som flera konstnärer föredrar och avbildas alltid utan hårduk med fladdrande och glimmande hårsvall. Hennes tunga var som ett svärd och orden mjuka som olja, kinderna vita och röda. Hennes läppar var rosenröda, fylliga av all världens honungslika sötma. Hon var helt enkelt oemotståndlig vacker.

Myten röjer att Lilit födde hundra små demoner dagligen, ”lilims”⁶, och hon levde ett fullvärdigt liv.

Lilit frestar Adam och Eva. Michelangelo.

Eva skapas

Gud såg Adams övergivenhet och beslöt att skapa en ny kvinna till honom. Han skapade kvinnan i Adams åsyn av kött, ben och senor, och la sist på henne hårbeläggning där det skulle. Adam började må illa mitt i skapandet och fick svåra konvulsioner. Han vägrade bestämt att närma sig denna kvinnovarelse.

Gud förde alla markens djur och alla himlens fåglar till Adam för namngivning. Men Adam fann snart att han inte hade någon hjälp av djuren i sitt liv såsom det hövdes honom. Det vill säga att det inte hjälpte honom att kopulera med djur vilket Gud också instämde.

Med tanke på Adams blödighet sövde Gud ned honom i djup koma medan han avlägsnade ett av Adams revben och skapade en kvinna, tredje gången gillt – en maninna som pryddes med

⁵ Amuletter hängs även som skydd vid dörrposten till hemmen vilket man ännu idag kan se i judiska hem. Också gravida kvinnor kan bära amuletter som skyddar mot Lilit. Att hänga amuletter vid alla fönstren skyddar särskilt barnen och kvinnan som ska föda. Ett rött band kan också placeras på en spjalsäng för att avvärja Lilit – hon tålde inte röd färg. Anti-Lilit artefakter med text ”Kasta ut Lilit” har hittats 200 år före de första texterna om Lilit, vilket tyder på att myten gått länge i muntlig tradition.

⁶ ”Lillin” kallas de manliga demonerna och ”Lilliot” de kvinnliga.

24 juveler, klädd som till ett bröllop. Hon var mild, skön och foglig, som senare skulle bära namnet Eva. Adam hade nu fått en sådan hjälpreda som honom hövdes på alla vis och ”fördenskull skall en man övergiva sin fader och sin moder och hålla sig till sin hustru, och de skola varda ett kött”. (1 Mos. 2:24.)

Men hur det än kom sig så började Lilit tänka på Adam och en dag bestämde hon sig för att gå till Adams boningar i Paradiset och se hur hennes övergivna man hade det. Men döm om hennes förvåning och förskräckelse. Hon stod bakom ett träd och skådade rakt på Eva! Genast föddes en brinnande svartsjuka och Lilit kallade kvinnan för revbensvåg. Myten berättar vidare att Lilit hade omvandlat sig till ormen som blev ödesdiger för det första människoparet.

Det framgår av kabbalistiska texter att Gud hade svårigheter att skapa en lämplig hjälpreda åt Adam. Men till slut kom husfriden till Adam med Evas milda skepnad.

Maninnan Eva var underdånig och skön och till behag för Adam som trivdes med denna harmoniska allians. Eva som inte hade någon direkt kommunikation med Gud, närmade sig det förbjudna kunskapens träd och beundrade dess vackra frukter. ”Och kvinnan såg, att trädet var gott att äta av och att det var en lust för ögonen och att det var ett ljuvligt träd, eftersom man därav fick förstånd, och hon tog av dess frukt och åt; och hon gav jämväl åt sin man, som var med henne, och han åt.” (1 Mos. 3:6) Visserligen hade Adam berättat för henne att det inte var tillåtet för dem att äta av det speciella trädets frukter, straffet skulle medföra dödens inträde. Men när ormen i trädgården sa till Eva att de ingalunda skulle dö av frukten utan bli såsom Gud och förstå vad gott och ont är, blev löftet en ljuv melodi för henne. Vad kunde Eva egentligen veta om ”lögn” som hon aldrig mött tidigare? Så Eva åt och Adam invände inte och åt också. Genast öppnades deras ögon som ormen hade lovat, och de blev varse om att vara nakna. I ett slag hade det mänskliga självmedvetandet fötts!

När de hörde Gud vandra i trädgården föddes samvetet och de gömde sig skamset! Gud kallade på Adam som han hade danat och satt i Edens lustgård för att bruka, sköta och skydda den. Gud frågade vem som hade låtit honom förstå att han var naken, hade han kanske ätit av det förbjudna trädet? Adam ville inte stå för sin handling utan skyllde på Eva som gett honom frukten: ”Kvinnan, som du har givit mig till att vara med mig, hon gav mig av trädet, så jag åt.” Gud vände sig till den godtrogna Eva och hon i sin tur urskuldade sig med att ormen bedragit henne.

Nu följde Guds straffdelning. Till Eva sa han: ”Jag ska låta dig utstå mycken vedermöda, när du bliver havande; med smärta skall du föda dina barn. Men till din man skall din åtrå vara, och han skall råda över dig.” Varmed Gud befäste det patriarkala oket som ett straff.

Till Adam sa han: ”[...] vare marken förbannad för din skull. Med vedermöda skall du nära dig av den i alla dina livsdagar: törne och tistel skall den bära åt dig, men markens örter skola vara din föda. I ditt anletes svett skall du äta ditt bröd, till dess du vänder åter till jorden: ty av den är du tagen. Ty du är stoft, och till stoft skall du åter varda.” Sedan gjorde Gud åt Adam och hans hustru kläder av skinn och satte på dem. (1 Mos. 3:21)

Med den färdkosten förvisades det första människoparet ut ur Edens paradiset för att Gud slutgiltigt skulle kunna stänga vägen till livets träd, ty den som åt av dess frukt skulle leva evinnerligen. Fördrivna nu ut ur paradiset blev också ett tvärt slut för Adams karriär som trädgårdsmästare, världens första yrke.

Det är nu som Adam gav sin kvinna namnet *Chawa*, Eva, vilket betyder ”leva” och ”livgivare”, eller ”livets mor”. Hon skulle bli moder till allt levande medan Lilit som betyder ”natt” blev Evas demoniska motsats att släcka liv. Symboliskt kan man se att liv och död hör oskiljaktigt ihop.

Rabbinska skrifter påpekar att Lilit aldrig begick dödssynden, hon hade ju inte ätit av frukten från kunskapens träd och inte brutit mot Guds förbud. Därför förblev hon odödlig och fortfarande utgör fara och frestelser för människor och särskilt för män för all framtid!

Efter syndafallet fick Adam och Eva deras två söner Kain och Abel. Adam var en rättskaffens man och bedrövad av tanken på att hans säd fört in mördandet i världen när Kain dödade Abel. Han tog därför frivilligt på sig skulden för Kains mord som han begick på grund av avundsjuka på Abel. Som självstraff avstod han att dela säng med Eva i 130 år. Han fastade och var klädd i fikonlöv.

Men se, när Adam sov i sin djupaste sömn smög Lilit till honom och låg med honom. (Förmodligen överst?)

Lilit kom enligt medeltida judiska skrifter att betraktats enbart som en demon och demonernas mor, som födde många barn av Adams säd, demoner och djinner⁷, men så dödade hon ju också 100 barn varje dag, ungefär lika många barn som hon födde.

Det är bekant att det i Mellanöstern förekommer en uppfattning om att män inte borde sova ensamma. Att kvinnliga demoner gjorde nattliga besök hos Adam, kunde även hända vem som helst i sömnen i all evighet eftersom Lilit hade kvar sin odödlighet.⁸ Även mäns blotta sexuella fantasier kunde användas av kvinnliga demoner för att bli havande av männens drömmar. Därför uppmanas män att även under samlag ha rena tankar för annars kunde avkomman bli ett demonbarn.

Lilits rykte från att ha varit en enkel förstskapad kvinna till Adam och som genom deras samtidiga skapelse bara betraktade sig jämbördig med honom till att bli en barnadödande demon illustrerar ganska väl den medeltida patriarkaliska fruktan för jämlikhet mellan könen. Lilit fick ta på sig spädbarnsdödligheten, männens nattliga sädesavgångar och deras sexuella fantasier. Hon som människa blev en demonernas drottning som även kunde förföra Gud att avslöja hans gudomliga och hemliga namn⁹ med vars hjälp hon flydde från Paradisets bojar. För att Lilit stod på sig fick hon betala ett ohyggligt pris för sin frihet och integritet.

Av Toras två olika skapelseberättelser valde både judiska och kristna prästerna versionen av Adams revben som blev den enda rådande skapelsemyten som alla fått lära sig från tidig ålder.

Guds reprimand. Domenichino. (Detalj, 1633)

Det är förståeligt att myten om barnamördare fått ett så starkt fäste med tanke på hur ofta spädbarn dog och hur gåtfull är inte en plötslig spädbarnsdöd fortfarande. Med den ökade intelligensen, som också så slående började med Evas lust till kunskapens frukt, växte människans hjärna och kranium vilket gjort födandet smärtsamt och i evolutionens kamp också dödat otaliga kvinnor med för trånga bäcken. Dagens genforskning visar också att intelligensen ärvs genom den kvinnliga X-kromosomen som med sin dubbla uppsättning är vida

⁷ Också i Koranen nämnda andeväsen som Gud skapat.

⁸ Lilit åt ju aldrig av frukten från kunskapens träd eller bröt mot förbudet.

⁹ Inom islam finns begreppet om Guds 100 namn; varav man vet 99, men det 100:e förblir hemligt för alltid, ty om en människa skulle känna till det skulle hon själv kunna bli som gud.

mer framgångsrik än Y-kromosomen som i det evolutionära förloppet förlorat massor av sin tidiga genuppsättning. Man tror att denna Y-kromosomkrympning leder till ny forskning om skillnaderna mellan man och kvinna.

Den kvinnliga kunskapen uppfattades på medeltiden av männen som farligt och demoniskt och därför ordnades det häxjakter för att kuva kvinnorna. Ännu idag tillämpas exorcism i vissa trosuppfattningar för att man anser olycksdrabbade familjers döttrar vara bärare av onda andar. Männen senare, såsom på Adams tid, ännu projicerar sina rädslor och skuldkänslor på kvinnan.

Vad gjorde Adam då Eva bjöd honom av kunskapens frukt? Han åt av den förbjudna frukten utan minsta tvekan. När Gud närmade sig dem ville paret gömma sig. De blev genast avslöjade. Adam urskuldade sig och skyllde fejt på Eva att hon gett honom frukten. När Gud introducerade Adam det förbjudna trädet var Eva ännu inte ens skapt. Gud hade aldrig direkt förbjudit Eva utan Adam hade meddelat detta förbud till henne.

När Gud förhörde Eva talade hon om att det var ormen som hade frestat henne och bedrog henne. Hon var godtrogen och ville tro på ormen som ljög: ”Ingalunda skolen I dö; men Gud vet, att när I äten därav, skola edra ögon öppnas, så att I bliven såsom Gud och förstån, vad gott och ont är.”

Däremot påminde Gud Adam om hans skuld: ”Eftersom du lyssnade till din hustrus ord och åt av det träd, om vilket jag hade bjudit dig och sagt: ’Du skall icke äta därav’, därför vare marken förbannad för din skull.”. Tydligare än så kan det inte sägas ”bjudit dig”.

Adam, Eva och Lilit i Edens Lustgård (detalj). Lukas Cranach (1526).

Den begärliga säden: Genforskare är överens om att männens Y-kromosom är på väg att krympa till "intet". Kvinnans X-kromosomuppsättning består av 2 x 3000 gener medan männens Y-kromosom har krympt till 50 gener. Y-kromosomens gen SRY är det enda skälet till att män blir män, dvs. får testiklar – defekt på den leder alltid till att fostret utvecklas till femininum. I kvinnan finns ingen speciell extra gen som skulle starta äggstockarnas utveckling. Det är något överraskande att man idag kan skapa liv utan Y-kromosom men då blir det också alltid av kvinnokön. Att männen fungerar så bra som de gör, är pga. deras X-kromosom. Idag påstår vetenskapsmännen att mannen bildades av kvinnan och inte tvärtom som Bibeln lär ut. Inom biologin är det kvinnliga könet grundreceptet. Uppfattningen att Gud skapade kvinnan att anpassa sig till Adams norm: "Men till din man skall du åtrå vara, och han skall råda över dig" lägger grunden till ett patriarkat till skillnad från så många andra ursprungskulturer som varit matriarkaliska, där gudomen också varit kvinnliga.

Om Eva kan man ändå säga att hon inte åt av Kunskapens träd av direkt olydnad mot Gud, vilket Adam gjorde, utan av just genom lusten att få veta, ha kunskap. Det är alltså kvinnan som förde kunskapen till världen och väckte lusten till densamma. Människan vandrade ut ur savannen och kvinnan uppfann jordbruket genom att börja så säd och frön utanför familjeboningar medan männen kraftdansade för att bygga upp modet att gå på jakt. Jordbruket och sedan djur som började leva i människans närhet och andra djur blev vår medvandrande proviant, la grunden till vår enorma överlevnad att sprida oss, en enda art, överallt på vår planet och grundade dagens civilisationer.